

Hanze- en visserijstad Elburg ademt historie

Hanzestad Elburg is een parel om het verleden op te snuiven. Nergens in Nederland staan er zoveel monumentale huizen, kerken en stadsboerderijen dicht bij elkaar als in de vestigingstad Elburg. 289 om precies te zijn. Bijna alles is monument. “Je voelt het oorspronkelijke en de authenticiteit”, zegt museum- en VVV-directeur Anne-Marie van Hout over het stadje aan het water.

Pracht van de Streek

Tekst: Hans Siemes
Fotografie: Hans Menop

lente 2021 **naober** 23

De statige Grote of St. Nicolaaskerk valt van verre op. Machtig en vierkant, met bovenop een klein hokje: *de puist*. Een raar architectonisch bouw-werkje, dat er moest komen vanwege de brandveiligheidsvoorschriften als uitgang bovenaan de trap. De naam puist zegt genoeg, de Elburgers zijn er niet echt blij mee. Ze zijn best zuinig, maar zo zuinig hoeft nu ook weer niet. Liever hadden ze de fraaie torenspits terug, die in het verleden is afgebrand.

Gevechtssteiger met uitzicht

Anne-Marie van Hout steekt het parkeerplaatsje bij de kerk over. Al wandelend vertelt ze honderduit over het vestingstadje. Haar vader was er achttien jaar burge-meester. Bij de stadsmuur klimt ze een trap op van een replica van een bijzonder houten bouwsel - een ge-vechtssteiger - uit de middeleeuwen. Het uitzicht bo-venop is magnifiek. Er kan wel 20 kilometer ver worden gekeken over het vlakke land, de Mheen. Jammer dat ooit iemand bedacht heeft om op de stadswal bomen te planten, die het uitzicht deels wegnemen.

Vijand die niet kwam

Dat houten bouwsel bij de muur konden de Elburgers razendsnel in elkaar zetten als de vijand het op het ves-tingstadje had gemunt. Alleen die vijand kwam nooit, op wat plaagstootjes na. De vesting, gebouwd eind 1300 door de Hertog van Gelre om de meest noordelijke plek van zijn hertogdom te bewaken, is nooit serieus getest. Wel zijn de muren en rondelen voortdurend opgehoogd en legerde er bij tijd en wijle een garnizoen, want je wist maar nooit. Achter de muren hielden ze een strook van zeven meter vrij. Daar kon brandend materiaal landen, dat een vijand met zijn katapulten richting Elburg zou kunnen schieten om de stad in brand te steken. Die zeven meter zijn veel later door de inwoners benut om huisjes te bou-wen tegen de muur aan. Goedkoop, want één muur stond er al. Een van die huisjes, tegenover het museum aan de

Jufferenstraat, is te bezichtigen. Onbegrijpelijk hoe hier een gezin kon wonen en slapen als haringen in een ton.

Wandelen op de kinderkopjes

Elburg ademt geschiedenis. "Je voelt hier het verleden", vindt van Hout. Al rond het jaar 800 was er vlakbij in Thornspic (nu Doornspijk) bewoning en ontwikkelde zich een lange straat, nu de Ellestraat. Het laatste deel van die straat is intact gebleven en bevindt zich nu binnen de ommuring. Het is de enige straat, samen met de Kromme Steeg, die buigt. De andere straten zijn kaarsrecht. Soms zijn ze niet makkelijk om te belopen met hun kinderkopjes. Op verschillende plekken liggen keitjesstoepten van witte en zwarte kiezelstenen met daarin een anker, een vis of een boot als afbeelding. Al wandelend is het een aaneenschakeling van historische panden, waarin tegenwoordig veel winkeltjes en horeca huizen. En pronkstukken zoals het oude uit 1425 date-rende Agnietenklooster, nu het museum van de stad. Of het Arent thoe Boecophuis, het pand waar de Hertog op zijn reis kon neerstrijken bij zijn rentmeester. Neem een kijkje in de oude Feithenhof of ontdek de stadsboerde-rijen, die goed te herkennen zijn aan hun staldeuren en stalraampjes. Niet te missen is de Vischpoort, de enige van de vier stadspoorten die behouden is gebleven. Dat heeft de poort te danken aan het feit, dat ze ook diende als vuurtoren voor de Elburgse vissers. Ooit een gesloten poort, waar later een doorgang in is gemaakt die naar de haven leidt. Vlakbij lag ook nog de laat-ste palingrokerij, maar helaas is die uit het stadsbeeld verdwenen.

Visserij bot afgekapt

Van oorsprong was Elburg een vissersstad, maar ook een handelsstad, die deel uit maakte van het Hanzever-bond. Zo haalden de Elburgers uit Scandinavië rundvee, dat rond de stad werd vetgemest en weer terugging naar Scandinavië.

Van Elburg is de visserij bot afgekapt. De Zuiderzee moest zo nodig droog; de vissers werd in de jaren '50 hun broodwinning afgenomen. Een smalle strook water scheidt het stadje van het drooggelegde nieuwe land van Oostelijk Flevoland. Nog steeds zijn er Elburgers die niet de kortste weg door de polder nemen naar het Noorden, maar tientallen kilometers omrijden. Zo diep zit het. Die vermaledijde polder nam de Elburger visser in de jaren '50 zijn vrijheid af. "Een visser is een apart slag mensen, altijd buiten, een leven gedomineerd door de zee en het weer. Van een vrij mens moesten ze ineens dag in dag uit binnen zitten in de fabriek. Ze hebben het heel zwaar gehad", vertelt de museum en VVV-directeur.

Vestingstad met zeekarakter

De redding voor het stadje bleek uiteindelijk het toerisme. Meer dan een half miljoen toeristen trekt Elburg jaarlijks. Massaal uit Nederland, maar ook veel Belgen en Duitsers die verzot zijn op Hanzesteden zoals Elburg, het ves-tingstadje met een zeekarakter.

Eropuit

Vestingstad Elburg doe je te voet. Parkeer de auto op een van de grote gratis parkeerplaatsen. Wandel vervolgens langs de historische gebouwen, winkeltjes en rust even uit op een van de terrassen. De VVV in het museum in de Jufferenstraat organiseert stadswandelingen, maar heeft ook een boekje met een stadswandeling of een wandeling door Joods Elburg. In het stadje bevinden zich verschillende musea zoals een Orgelmuseum, de Visafslag, het Muurhuisje en Museumsmederij De Hoefhamer. In de Vischpoort wordt een Hanze-escaperoom ondergebracht. Een tochtje met een botter is evenmin te versmaden.

Buiten de vestingstad is van alles te doen. Elburg ligt tegen het topje van de Veluwe aan, met vier landgoederen in de nabijheid (Old Putten, Zwaluwenburg, Schouwenburg en Klarenbeek). De zandverstuivingen, de hei en het bos zijn dichtbij evenals attracties als de Zandverhalen met zandsculpturen en de tuinen van A. Vogel in 't Harde.

De oudste touwbaan van Nederland

De oudste nog werkende touwbaan van Nederland staat in Elburg vlak bij de haven aan de Havenstraat. Al zeven generaties Deetman zijn hier bijna 300 jaar letterlijk en figuurlijk in touw. Op de lijnbaan uit 1745, gelegen op de Gedempte Binnengracht, maken de gebroeders hun producten. Eerder gebruikten ze met name hennep als basisgaren voor het touw, tegenwoordig zijn het vooral sisal en synthetische vezels. Hennep en sisal staan in de historische kruidentuin de Groene Kruidhof aan de Ellestraat.

De lijnbaan heeft een forse lengte en loopt soms door tot in het huis van de eigenaren. Hier draaien ze de garens stevig in strengen tot een touw. Het bedrijf heeft zijn bestaan te danken aan de visserij die touw moest hebben voor de boten en voor de visnetten. Tegenwoordig is het touw voor alle doeleinden. Deetman maakt kunstig gevlochten producten zoals kabelaringen (de stootrand van een sloep) en leguanen (gevlochten touwwerk op de boeg). De touwbaan is gewoon in bedrijf. Als er touw gedraaid wordt, kunnen bezoekers altijd een praatje maken met de touwslager.

Kijk voor meer foto's op
www.naober.nl/elburg

De Sjoel van de mediene

'Wij wandelen in gezelschap ten huize Gods' staat er in het Hebreeuws op de ovale steen boven de poort van de synagoge: de Sjoel Elburg. Tegenwoordig een museum, dat de geschiedenis beschrijft van de Joden in wat zij aanduiden als de mediene. Er is een verschil in Joodse immigranten die vanaf de 17e eeuw in Nederland neerstreken. De Sefardische Joden, die uit Spanje en Portugal moesten vluchten, kwamen in West-Nederland het land terecht, met name Amsterdam. De Askenazische Joden, veel armer dan de Sefardische en afkomstig uit Oost-Europese landen, vestigden zich vooral in Oost-Nederland. Halverwege 1600 kwam de eerste Joodse immigrant naar Elburg. De geloofsgroep groeide naar 120 Joden in 1855, het jaar waarin ze hun eigen synagoge kregen in een gebouw waarin vroeger de zuster van Willem van Oranje heeft gewoond. Van de 22 Joodse inwoners die in de Tweede Wereldoorlog zijn weggevoerd, overleeft er slechts eentje: Anna Schapira. De huizen waarin Joodse families hebben gewoond, hebben aan de buitenzijde allemaal een kleine stenen Davidster gekregen.

Vischpoort en klooster van de 'susteren'

Twee imposante gebouwen markeren de toegang tot de vestingstad Elburg. Aan de ene kant bij de haven is dat de Vischpoort uit 1592. Een van de vier toegangspoorten die nu nog over is. Dat heeft hij te danken aan het feit, dat de toren ook diende als een soort vuurtoren voor de vissers. Een lichtbaken waar ze naartoe konden varen. Aanvankelijk zaten er zware houten deuren in de toegang. De huidige onderdoorgang is pas in 1992 aangebracht. In de poort komt een escaperoom.

Wie aan de andere zijde van Elburg via de Zwolschebrug binnenkomt, stuit aan de linkzijde op het voormalige Agnietenklooster. Tegenwoordig is er het Museum Elburg en de VVV gevestigd, maar in vroeger jaren is het gebouw onder meer een azijnfabriek, school en pakhuis geweest. Het museum, waar onder andere het verhaal van Elburg wordt verteld, is met 32.000 bezoekers flink bezocht.

Het voormalige klooster is een imposant gebouw waar vanaf 1425 de zusters van de Heilige Agnes in afzondering leefden. Bij de Reformatie was het gedaan met het katholicisme in Elburg. Zonder pardon werden in 1580 de laatste dertien 'susteren' uit het klooster gezet. Het protestantisme overheerste vanaf dat moment in Elburg, tot op de dag van vandaag.

Botter, het elegantste vissersschip

Elburg is verklonken met de visserij. Eeuwenlang voeren de vissers met hun bidders, bonzen, pluten, punters en jollen op de Zuiderzee. Niet alleen om te vissen (vooral paling), maar ook om producten te vervoeren. Elke boot was voorzien van een aanduiding EB met daarachter een nummer. Begin vorige eeuw bestond de vloot nog uit 120 vaartuigen. De botter is daarbij een van de meest aansprekende schuiten. Hij staat bij de Kennisbank voor Scheepvaarthistorie te boek als een van de meest elegante Nederlandse vissersschepen, al zullen de bezitters van andere vaartuigen er anders over denken. De Stichting tot Behoud van Elburger Bidders heeft op de werf De Hellege inmiddels dertien bidders gerestaureerd. De werf is ook een museum waar de geschiedenis van de schepen en hun bemanning wordt verteld. In de haven liggen altijd wel een paar bidders van liefhebbers. Iedere tweede zaterdag van september zijn er de Bidterdagen, waarbij de haven vol ligt met historische platbodems. Een zeilwedstrijd is onderdeel van het evenement, net als de afslag van paling in het museum Visafslag.